

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра соціальних теорій

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Соціальна адаптація та підготовка до школи дітей з порушенням мови»

«Social adaptation and preparation for school of children with speech disorders»

Виконала: студентка денної форми навчання
Спеціальності 231 соціальна робота
Албул Ганна Ігорівна

Керівник: канд. політ. наук, доц. Терещенко Г.О
.

Рецензент: Директор Одеського ДНЗ №151
Чернущ Оксана Аркадіївна

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від 00.12.2020 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Хлівнюк Т.П.

Захищено на засіданні ЕК №
протокол № __ від __.12.2020 р.
Оцінка _____ / ____ / ____
—
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

Китайська О.П.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ВАДИ МОВЛЕННЯ, ЯК ПРИЧИНА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ	
1.1 Причини та види порушення мовлення та їх наслідки	7
1.2. Альтернативні та допоміжні методики комунікації як фактор соціальної адаптації дітей з вадами мовлення	25
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ З ВАДАМИ МОВИ	
2.1 Становище соціальної роботи з дітьми з вадами мовлення	33
2.2 Стан розвитку інклюзивної освіти в Україні та м. Одеса	42
2.3 Соціально – психологічна допомога батькам дітей з вадами мовлення	46
Висновки до другого розділу	50
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ТА ГОТОВНОСТІ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ З ООП	
3.1 Методика оцінки комунікативних навичок у дітей дошкільного віку	51
3.2 Методика оцінки готовності дітей до школи	55
3.3 Соціально-педагогічна адаптація дошкільнят з особливими освітніми потребами	58
Рекомендації щодо роботи з дітьми з вадами мови	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відповідно до Конвенції про права інвалідів, держава (Україна ратифікувала у 2009 році конвенцію та яка набрала чинності у березні 2010р.) зобов'язана ініціювати та підтримувати будь-яку діяльність спрямовану на надання соціальних, медичних, педагогічних, реабілітаційних та інших послуг інвалідам та гарантувати основні права та принципи дотримання прав людини.

Останніми роками все частіше народжуються «особливі» діти. Вони не такі як більшість новонароджених здорових за певними показниками дітей, вони є і мають право бути особливими не тільки для батьків, а й для оточення в цілому. В залежності від «особливості» дитини, суспільство має, на нашу думку, приймати їх такими як вони є! Але сьогодні практично не готове до інтеграції таких дітей. Булінг, неможливість соціалізуватися в колі однолітків, медичні (іноді дуже болючі) процедури, зростання в несприятливо-психологічному кліматі, відчуття неповноцінності, страх – це далеко не всі барви життя особливих дітей.

За допомогою розвинутих комунікативними навичками ми спроможні виконувати щоденні маніпуляції, котрі забезпечують нормальну життєдіяльність:

- сповіщаємо про: потреби, інформацію;
- налагоджуємо взаємодію з людьми та предметами (привітання, згода, відмова, прохання);
- даємо зрозуміти іншим про свої вподобання;
- виконуємо соціально-побутові дії та інше.

Дитина яка має певні вади розвитку, не має повноцінної змоги соціалізуватися без проблем в нашому суспільстві. Але вони мають право достойно жити! Жити не гірше за здорових людей! Але для цього повинно бути прикладено серйозних зусиль з обох боків: самої особливої дитини та оточення в якому соціалізується та зростає вона.

Найважливішим, і навіть можна сказати, першочерговим етапом в соціалізації дитини є дошкільний заклад, який навчає базових знань, компетенцій та взаємодії з однолітками та з дорослими за межами родинного гнізда. Але можливості дошкільних закладів освіти з прийняттям дітей з особливими освітніми потребами залишає бажати кращого.

Але в роботі з особливими дітьми, потрібно приділяти не менше уваги і оточенню в якому зростає дитина. Батьки теж страждають і морально і фізично. В них виникає велика кількість питань, паніка, відчуття безвиході, страх, безпорадність і т.п.

Тому, **метою** нашого дослідження є розробка на основі теоретичних знань та практичних навичок рекомендацій щодо соціальної адаптації та підготовки дітей з порушенням мовлення до шкільного життя.

Завдання, які потрібно виконати задля досягнення поставленої мети:

1. Проаналізувати причини та види порушення мовлення.
2. Вивчити соціально – психологічні наслідки для дітей з порушенням мовлення.
3. Проаналізувати становище соціальної роботи з дітьми з вадами мовлення.
4. Проаналізувати стан розвитку інклюзивної освіти в Україні та м. Одеса.
5. Дослідити надання соціально – психологічної допомоги батькам дітей з вадами мовлення.
6. Вивчити методики оцінки комунікативних навичок у дітей дошкільного віку та методики оцінки готовності дітей до школи.
7. Проаналізувати соціально-педагогічні програми з адаптації дошкільнят з особливими освітніми потребами.
8. Розробити рекомендації щодо соціальної адаптації дітей з вадами мови.
9. **Об'єкт** дослідження: надання освітніх послуг ДНЗ дітям з вадами мовлення.

Предмет дослідження: процес соціальної адаптації дитини з вадами мовлення дошкільного віку до навчання в школі.

Дослідження проводилося на базі Одеського дошкільного навчального закладу «ясла-садок» №151 комбінованого типу Одеської міської ради Одеської області.

Методи дослідження: спостереження, порівняння, аналіз, узагальнення, класифікація.

Ступінь наукової розробленості теми. Основу теоретичних досліджень за обраною темою стали твори таких вітчизняних дослідників та практиків як от: Н. Андрійчук, В. Андрущенко, Ю. Богінська, В. Болдирева, В. Бондар, Є. Бондаренко, Л. Будяк, Ю. Волчелюк, Г. Давиденко, О. Дікова-Фаворська, Т. Євтухова, М. Захарчук, І. Калініченко, А. Колупаєва, К. Косова, І. Кузава, В. Ляшенко, Ю. Найда, Т. Пятакова, О. Рассказова, В. Синьов, М. Синьов, Н. Софій, М. Таланчук, В. Тищенко, О. Федоренко, О. Ферт, М. Чайковський, О. Чопік, Г. Шевцов.

Практичне значення одержаних результатів: Роботу за обраною темою та її результати можна використовувати як навчальний матеріал для студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціальна робота» так і методичний матеріал для працівників ДНЗ. Дослідження буде у пригоді тим, хто пише дисертацію з цієї теми.

Результати дослідження **апробовано** на двох конференціях:

- 76-й звітній студентсько-науковій конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (22-25 квітня 2020 року)м. Одеса.:

Албул А.І., Гладченко С.В. Гендерний аспект соціальної адаптації дітей с порушенням мови. *Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність: збірник матеріалів міжнародній науково-практичній конференції* (Одеса, 20-21 травня 2020 року). Одеса: Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2020. С. 204-206

- Міжнародній науково-практичній конференції «Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність» (20-21 травня 2020 року): м. Одеса

Албул А.І., Дунаєва Л.М. Чинники впливу на розвиток мови у дітей *Матеріали до 76-ї студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота та соціальні теорії», «Психологія» (22-25 квітня 2020 р.)* Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. С. 9-13

Структура дослідження логічна та досягає поставленої мети. Дослідження включає в себе вступ, три розділи, висновок, список використаної літератури і додатки.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити нам наступні висновки.

По перше, ми проаналізували причини та види порушення мовлення. Виділили основні фактори розвитку мовленнєвих вад, вивчили види порушень мови та дослідили можливі наслідки.

По друге, ми проаналізували становище соціальної роботи з дітьми з вадами мовлення. Описали основні напрямки в роботі з дітьми з ООП та їх соціальний захист.

Наступний крок, ми проаналізували стан розвитку інклюзивної освіти в Україні та м. Одеса. Надали перелік закладів, які працюють в м.Одеса та надають послуги для дітей з ООП.

Ми дослідити надання соціально – психологічної допомоги батькам дітей з вадами мовлення та виділили певні проблеми в роботі з ними та проблеми з якими вони стикаються при вихованні своїх особливих дітей.

Вивчили та проаналізували методики оцінки комунікативних навичок у дітей дошкільного віку та методики оцінки готовності дітей до школи.

На основі вищезазначених виконаних завдань, ми розробили рекомендації щодо соціальної адаптації дітей з вадами мови.

Відвідування дитиною дошкільного закладу вимагає формування таких складових соціальної адаптації як:

- прийняття нової соціальної ролі «Я-дошкільник»,
- уміння пристосовуватися у нових соціальних умовах відповідно до соціальної ситуації,
- зміна поведінки відповідно до соціальної ситуації задля встановлення гармонійних зв'язків із оточенням,
- усвідомлення особистісно нового періоду свого життя,
- дотримання встановлених правил взаємодії дітей з іншими дітьми та із дорослими відповідно до соціальної ролі,

- усвідомлювати та відстоювати власні думки, позицію відповідно до ситуації.

Загальновідомо, що особливості адаптації залежить від індивідуально-типологічних особливостей дитини. Одним із фундаментальних досліджень процесу адаптації дітей дошкільного віку є медико-педагогічне дослідження Н. Аксаріної. У своїх роботах Ніна Михайлівна вперше показала зв'язок особливостей соціальної адаптації з таким параметрами: вік дітей, залежність стилю поведінки від індивідуальних особливостей дитини, попереднього досвіду дошкільника, рівня фізичного та психічного розвитку, стану здоров'я. Саме комплекс визначених особливостей розвитку та здоров'я дитини, автором розглядалися механізми змін у поведінці та стані здоров'я, рекомендувався комплекс педагогічних заходів для дошкільнят з особливими освітніми потребами.

Психолого-педагогічною наукою визначено, що процес адаптації у дошкільному закладі для дітей холероїдної та сангвіноїдної груп простіший. Складніше адаптація перебігає у дітей флегматоїдої та меланхолоїдної груп.

Однак, слід визначити, що ускладнює адаптацію до нових умов особливості фізичної та психічної незрілі дошкільники з вадами медичного характеру. Певні додаткові завдання постають перед дитиною і ускладнюють його адаптацію до дитячого садка такі прояви як: емоційна неадекватність, соціальна некомпетентність та несоціалізована агресія. Визначені особливості супроводжується слабо розвиненими можливостями пристосовуватися, або додатковими психолого-педагогічними завданнями перед закладом. Такі особливості дітей визначають особливі освітні потреби. У сучасній психологічній науці усталився погляд на дошкільний вік як на вік потенційних можливостей розвитку адаптаційних механізмів дитини, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність та гармонійно поводитися у нових соціальних умовах. Однак, дошкільнята з особливими освітніми потребами вимагають додаткової уваги усіх ланок навчально-виховного процесу.

З іншого боку, складності адаптації дошкільників зумовлюються наявністю стійких стереотипів поведінки, соціального досвіду, що не завжди узгоджується з вимогами соціуму. Діти з особливими освітніми потребами мають цілий блок специфічних завдань щодо формування та розвитку здатності усвідомлювати зміни у власному житті, нові функції, соціальні ролі, виявляти приязне ставлення до інших людей, орієнтуватися в навколишній дійсності, адаптуватися до перебування у дитячому садку.

Сучасні дослідження наукової літератури визначає два блоки особливості адаптації дошкільників:

Блок А. Термінальні особливості (особливості -знання):

- розуміння нового періоду свого життя;
- усвідомлення нової ролі «Я -дошкільник», наявність соціальних мотивів поведінки; ціннісних орієнтацій дитини в соціумі;
- обізнаність та усвідомлення необхідності керуватися у власній поведінці загальнолюдськими нормами, правилами та цінностями;
- усвідомлення потреби у взаємодії, спілкуванні, співробітництві;
- розуміння емоцій, почуттів, переживань інших; наявність емпатії.

Блок Б. Інструментальні особливості (особливості -вміння).

- орієнтація в новому соціальному середовищі; вміння розрізнати позитивні та негативні мотиви поведінки, соціальної ситуації спілкування;
- дотримання загальноприйнятих норм спілкування; вміння знайти форми ефективної взаємодії, дипломатична поведінка; запобігання конфліктним ситуаціям, мирне їх розв'язання;
- активність у різних видах діяльності, особливо –в ігровій;
- адекватне реагування на емоційні прояви оточення; вміння стримуватися у конфліктних ситуаціях; ініціювання встановлення контактів, спілкування, гри.

Таким чином, комплекс знань та вмінь дитини з особливими освітніми потребами (педагогічна сторона їх адаптації), спрямованих на орієнтацію в незнайомому довкіллі, знаходження в ньому правильних орієнтирів для

побудови адекватної поведінки, здатність певним чином змінювати поведінку, коригувати власні бажання, впливати на довкілля, бачити себе очима інших людей, співвідносити їхні очікування зі своїми можливостями, активно взаємодіяти з оточенням сприяють її адаптації.

Ватутіна Н. розглядає адаптацію дітей з особливими освітніми потребами до умов соціально-педагогічного дошкільного виховання як процес активної їх взаємодії з новим середовищем та можливість психолого-педагогічного керування цим процесом. Нінель Дмитрівна досліджує практику прийому, залежність тривалості та характеру адаптаційного періоду від правильного визначення та задоволення домінуючої соціальної потреби дитини з особливостями розвитку – потреби в спілкуванні, що забезпечує подальше формування сфери потреб особистості дошкільника, яка прискорює засвоєння соціального досвіду. Однак, найнеобхіднішою умовою адаптації дітей з особливими освітніми потребами автор вважає органічну єдність педагогічного впливу сім'ї та дошкільного закладу і рекомендує систему методів та прийомів педагогічного впливу на перебіг адаптаційного процесу.

За нашим власним психолого-педагогічним досвідом, важлива концентрація на необхідності ґрунтовної психолого-педагогічної підготовки педагогів і батьків до забезпечення позитивного перебігу адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури показав недостатність спеціальних досліджень щодо соціально-педагогічної адаптації дошкільнят з особливими освітніми потребами, які б розкривали соціально-педагогічні детермінанти та особливості адаптації дошкільників визначеної категорії, системи чинників, показників та позитивних необхідних умов цього явища. Проте, нами з'ясовано, що особливістю адаптації дошкільників є потреба у підкріпленні соціальних навичок і знань власним практичним досвідом, включенні у змістовну, спільну з іншими дітьми та дорослими діяльність. Ця діяльність сприяє обізнаності та усвідомленню необхідності

виконання конкретних правил взаємодії з іншими людьми для дітей з особливими освітніми потребами.

На нашу думку, сутність нового напрямку розвитку освітньої парадигми – особистісна орієнтованість виховного процесу у дошкільних закладах, яка ставить особистість дитини з особливими освітніми потребами у центр системи соціально–виховної та адаптаційної роботи. Вказаний напрям визначає психолого–педагогічні засади створення інноваційних технологій та розв’язання завдань соціалізації особистості інклюзивної педагогіки.

Щоб зрозуміти, чи готова дитина емоційно розпочати шкільне навчання, варто звернути увагу на її схильності та інтереси.

Більшість дітей, які переходять з ігрової провідної діяльності на навчальну, змінюють свої ігри. Частіше за все можна спостерігати такі сюжетні ігри, як «школа» або «дитячий садок», де дитина приміряє на себе роль вчителя або вихователя. Проте ці моменти є соціальними маркерами і прямо залежать від ставлення до питання навчання в родині, ситуацій, з якими дитина стикалася у власному житті, прикладів ставлення до навчання старших братів та сестер або друзів.

Якщо дитина має виражену негативну реакцію на предмет шкільного навчання або низький рівень мотивації щодо освітнього процесу, варто звернутися до дитячого психолога та деякий час попрацювати над зміною становища.

Вступ до навчального закладу завжди і для всіх є значущою подією. Більшість людей пам’ятають цей день упродовж життя. Звичайно, такі серйозні епізоди викликають безліч емоційних реакцій у дитини та певні страхи. Щоб налаштувати дитину на зміни, варто пояснити, в чому саме вони полягатимуть. Дітям з ООП іноді може знадобитися трошки більше часу на усвідомлення нової ситуації. Тому варто розпочати підготовку завчасно: показати заклад, де дитина навчатиметься, прогулятися на шкільному подвір’ї, поспостерігати за учнями, які прямують до школи, звернути увагу на атрибутику школярів (форма, рюкзак тощо), познайомити дитину з кількома

першокласниками або старшими дітьми, які можуть поділитися позитивним досвідом відвідування навчального закладу. Доречно буде щодня трохи поговорити про школу: подивитися тематичні книжки, ілюстрації, мультфільми тощо. Батьки можуть поділитися своїми позитивними враженнями від відвідування освітнього закладу, показати світлини. Для дітей, які мають порушення інтелектуального або комунікативного розвитку, варто дібрати тематичні піктограми та візуальні розклади, соціальні історії аби пояснити подальші події, правила поведінки та зацентувати увагу дитини на головному.

Усім батькам варто звертати увагу саме на те, як реагує дитина на розмови про школу та який у неї рівень розвитку. Не варто «підганяти» дитину, аби встигнути до певної дати та наздогнати однолітків. Крокуйте до поставлених цілей у власному прийнятному темпі. Набагато важливішим є психологічний комфорт дитини та її впевненість у батьківській підтримці у будь-якій ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Албул А.І., Гладченко С.В. Гендерний аспект соціальної адаптації дітей с порушенням мови. *Гендерна конструкція соціуму: історія і сучасність: збірник матеріалів міжнародній науково-практичній конференції* (Одеса, 20-21 травня 2020 року). Одеса: Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2020. С. 204-206
2. Албул А.І., Дунаєва Л.М. Чинники впливу на розвиток мови у дітей *Матеріали до 76-ї студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Соціальна робота та соціальні теорії», «Психологія»* (22-25 квітня 2020 р.) Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. С. 9-13
3. Андрійчук Н.М. [Проблема інклюзивної освіти в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.](#) *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки.* 2015. С.35-40.
4. Андрійчук Н.М. Спеціальна та інклюзивна моделі освіти у сучасних американських та британських дослідженнях. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* 2016. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25942/1/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%204%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C-2016%2B.pdf>
5. Артамонова А. Обучение детей с тяжелыми и множественными нарушениями в развитии: опыт использования альтернативной и дополнительной коммуникации. СПб.: Скифия, 2018. 176 с.
6. Баттерворт Дж. Харрис М. Принципы психологии развития. Москва: Когито-Центр, 2000. 216 с.
7. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2009. 208 с.

8. Белецкая И. Социализация личности через игровую деятельность *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2005. № 3. С. 44-49.
9. Будяк Л. В. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка» Ін-т спец. педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 23 с.
10. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
11. Волгіна О. М. Соціальний супровід людей з інвалідністю на робочому місці: посібник. Київ: Ваіте, 2018. 35 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15778>
12. Готовность детей к школе. Диагностика психического развития и коррекция его неблагоприятных вариантов. / Венгер А. Л., Бугрименко Е. А., Поливанова К. Н., Сушкова Е. Ю. Москва: Слово, 1989. 56 с.
13. Гриник І. Розвиток системи професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників у Німеччині. *Людинознавчі студії: зб. наук. пр. Дрогобицького держ. педагогіч. ун-ту ім. І.Франка* / ред. кол. Н. Скотина (гол. ред.), М. Чепіль [та ін.]. Дрогобич, 2014. Вип. 29, ч.2: Педагогіка. С. 66-74.
14. Даниско О. Роль змішаного навчання в трансформації сучасної вищої освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2018. № 4. С. 7-17.
15. Деніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. Львів: Т-во «Надія», 2000. 255 с.
16. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Дичківська І. Соціально педагогічна компетентність: інноваційні підходи *Дошкільне виховання*. 2009. № 7. С.10 -14.

18. Дмитренко Т. О. Концептуальні засади інтегративно-диференційованого підходу в дослідженні соціально педагогічних об'єктів. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2011. № 3. С. 49-54
19. Дніпрова О. А. Гендерні стереотипи та вибір професії. *Вісник університету ім. А. Нобеля*. 2018. № 2. С. 46-51.
20. Долинний Ю. О. Соціальна адаптація та корекційна робота з дітьми дошкільного віку, які мають обмежені можливості. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2006. № 3. С. 18-22.
21. Дунаєва Л.М. Хлівнюк Т.П., Ломанова К.О. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт РВО «магістр» для студентів галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 «Соціальна робота» Одеса: Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2019. 39 с.
22. Дятленко Н. Софій Н., Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2005. 11 с.
23. Ежова Т. Е. Альтернативная коммуникация как средство социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями жизнедеятельности URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/102>.
24. Єфімова С. М. Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу *Наукові записки Інституту психології АПН України ім. Г. С. Костюка*. Вип. 26. Київ, 2005. С. 55-58.
25. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
26. Захарчук М. Є. Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки». Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 17 с.
27. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикєєва О. О., Дятленко Н. М.,

Софій Н.З., Найда Ю.М. Під заг. ред. Шинкаренко В.І. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. 100 с.

28. Інклюзивна освіта: суть, закордонний досвід та завдання психолога *Школа*. 2019. № 3. С. 6 - 49.

29. Інклюзивне навчання: Базові цінності та переваги. *Історія України*. 2019. № 6. С. 20-23.

30. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

31. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ: Педагогічна думка, 2007. 458 с.

32. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 7-12.

33. Коляденко С. М. Семантичний та методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічний супровід». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Івано-Франківськ, 2013. Вип. 17, ч. 1. С. 109-117.

34. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) (станом на 29.11.2020) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

35. Кравчинська Т. П'ять запитань про інклюзивну освіту. *Управління освітою*. 2019. № 2. С. 6 - 11.

36. Куценко Т. А. Использование вспомогательной альтернативной коммуникации при обучении детей с расстройствами аутистического спектра. *Образование лиц с особыми потребностями*. 2013. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ooop_2013_42__26.pdf

37. Лапшин В. А., Пузанов Б. П. Основы дефектологии. Москва: Просвещение, 1990. 143 с.
38. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики: [учебное пособие] Донецк: Лебідь, 2002. 327 с.
39. Лечебная педагогика: базовые подходы и практические рекомендации / сост. И.С. Константинова, М.С. Дименштейн. Москва: Теревинф, 2020. 589 с.
40. Лист Міністерства освіти і науки України 1/9-185 від 03.04.2020 р. «Про організаційні засади роботи інклюзивно-ресурсних центрів в умовах карантину» URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72746/
41. Логвиненко Т. О. Вища освіта Данії, Норвегії, Швеції у сучасному європейському вимірі URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/lib/264/1/ВИЩА%20ОСВІТА%20ОДАНІЇ,%20НОРВЕГІЇ,%20ШВЕЦІЇ%20У%20СУЧАСНОМУ%20ЄВРОПЕЙСЬКОМУ%20ВИМИРІ.pdf>
42. Лопатина А. А. Методические основы системы общения посредством обмена карточками. *Научный журнал Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова. Серия 19: Коррекционная педагогика и специальная психология. М-во образования и науки, молодежи и спорта Украины, Нац. пед. ун-т им. М. П. Драгоманова. Киев: Изд-во НПУ им. М. П. Драгоманова, 2014. Вып. 27. С. 110-113. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7788>*
43. Майструк Н. О., Майструк Н. О., Лучаківська А. Р. Проблеми сімей, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями в сучасній Україні в контексті соціальної роботи. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. № 3. Київ: Нац. техні. ун-т «КПІ», 2010.*
44. Мириманова М.С., Обухов А.С. Воспитание толерантности через социокультурное взаимодействие. *Развитие исследовательской деятельности учащихся: Методический сборник. Москва, 2001. С. 88-98.*

45. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 263 с.
46. Міжнародна статистична класифікація хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/5262-dn_20180523_981_dod_1.pdf
47. Найдьонова Л. Інтернет як інтерактивна освітня технологія. *Навчання і виховання обдар. дитини: теорія та практика: зб. наук. пр.* 2018. Вип. 2. С. 69 -77.
48. Невзгляденко А., Касаткіна О. Проблеми створення та використання баз даних науково-методичних розробок для роботи соціальних педагогів в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Сер. Педагогіка. Психологія. Філософія. Київ, 2013. Вип. 192, ч. 1. С. 366-372.
49. Овчарова, Р.В. Справочная книга социального педагога. Москва: ТЦ Сфера, 480 с.
50. Огієнко О. І Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2009. 44 с.
51. Осадчук Н.О. Соціально-психологічний супровід дитини з порушенням розвитку в умовах інклюзивної освіти URL: <http://www.myshared.ru/slide/1159090/>
52. Острянюк Т. С. Дослідження проблеми інтегрованості молоді з особливими освітніми потребами у сучасне середовище. *Інновац. педагогіка.* 2018. Вип. 3. С. 224-227.
53. П'ятакова Т. Особливості підготовки учителів Швейцарської конфедерації до здійснення інклюзивної освіти. *Імідж сучасного педагога: науково-практичний освітньо-популярний журнал.* № 10. 2000. С. 37-39.

54. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна». 2019. 300 с.

55. Постанова Кабінету Міністрів України №545 від 12 липня 2017 р. «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (із змінами внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів N 617 від 22.08.2018) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>

56. Постанова КМУ «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF#n2>

57. Рассказова О. І. Теорія та практика розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Луганськ: Б.В., 2014. 44 с.

58. Рацун О. Перспективи розвитку системи інклюзивної освіти. *Humanitarium*. 2018. Т. 43. Вип. 2: Педагогіка. С. 112-120.

59. Рібцун Ю. В. До питання диференційної діагностики заїкання / Ю. В. Рібцун // Педагогіка та психологія: традиції та інновації: матер. наук.-практ. конф., 17-18 лют. 2012 р., м. Харків. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2012. С. 40-41.

60. Рібцун Ю. В. Науково-методичне забезпечення змісту спеціальної освіти молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення. *Інноваційні дослідження у галузі педагогіки та психології*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (8-9 лют., м. Запоріжжя). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. С. 101-104

61. Рібцун Ю. В. Стандартизація початкової освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 23. Т. 3. С. 139-145

62. Рібцун Ю. В. Урахування класифікацій мовленнєвих порушень у диференційній діагностиці. *Український логопедичний вісник*: зб. наук. пр. Вип. 3. 2012. С. 51-58

63. Рібцун Ю. В. До питання диференційної діагностики дислалії та мінімальних проявів дизартрії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. пр. № 21. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 226-230.

64. Рібцун Ю. В. Розмежування алалій та інших мовленнєвих і немовленнєвих порушень. *Народна освіта*. 2012. Вип. № 3 (18). URL: www.kristti.com.ua.

65. Сейфер С. Батман М. Індивідуалізація навчання дітей молодшого шкільного віку. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 198 с.

66. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофрено-педагогіка: підручник Частина I. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 238 с.

67. Синьов В. М., Коберник Г. М. Основи дефектології Київ: Вища школа, 1994. 143 с.

68. Смеречак Л. Особливості професійної діяльності соціальних педагогів у центрах соціально психологічної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку. *Людинознавчі студії*: зб. наук. пр. Дрогобицького держ. педагогіч. ун-ту ім. І.Франка / ред. кол. Н. Скотина (гол. ред.), М. Чепіль [та ін.]. Дрогобич, 2014. Вип. 29, ч.2 : Педагогіка. С. 188-196.

69. Специальная педагогика / Под. ред. Н. М. Назаровой. Москва: Academia, 2000. 400 с.

70. Терещенко Г.О. Как выбрать иностранный ВУЗ: советы от эксперта в сфере образования Анны Терещенко URL: <http://womanmagazine-npp.com/2019/09/30/kak-vybrat-inostrannyj-vuz-sovety-ot-jeksperta-v-sfere-obrazovaniya-anny-tereshhenko/>

71. Терещенко Анна. «Не давайте детям «рыбку» — давайте им «удочку» в виде качественного образования!» URL:

<https://nabludatel.net/page/anna-tereshhenko-ne-davajte-detyam-rybku-davajte-im-udochku-v-vide-kachestvennogo-obrazovaniya>

72. Тюття Л.Т. Иванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і. допов. Київ: Знання, 2008. 574 с.

73. Черепанова В. С., Назаревич О. С. Методы альтернативной коммуникации в работе с детьми с расстройством аутического спектра. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2017. Т. 39. URL: <http://e-koncept.ru/2017/970994.htm>.

74. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? / Бондар В., Синьов В., Тищенко В. *Рідна школа*. 2012. № 8/9. С. 20-27.

75. Давиденко Г. В. Впровадження інклюзивної освіти у Великій Британії: проблеми, шляхи вирішення URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgibin%2Ffirbis_nbu%2Fcgibirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fapnvlop_2014_11_4.pdf&ei=Jb9IVb2YNSrQ7AbFr4D4DA&usg=AFQjCNE7R6TeAykHgkEL-IGtJvAX5-g1IQ.

76. Чопік О. В. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка» Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: 2013. 18 с.

77. Жукова О.В. Оценка коммуникативных навыков у детей с РАС. URL: <http://www.nakedheart.org/wp-content/uploads/2017/10/zhukova.pdf>

78. Artiles Alfredo J. Inclusion as Social Justice: Critical Notes on Discourses, Assumptions, and the Road Ahead Theory Into Practice / Artiles Alfredo J., Harris-Murri Nancy, Rostenberg Dalia. Vol. 45, No. 3. *Inclusive Schooling Practices : From Why to How*. Summer, 2006. Pp. 260-268.

79. Burkhart L. What is AAC? [Электронный ресурс] / Linda Burkhart // International Society of AAC. 2016. Режим доступа к ресурсу : <https://www.isaac-online.org/english/what-is-aac/>

80. Hoffman HJ, Li C-M, Losonczy K, Chiu MS, Lucas JB, St. Louis KO. [Voice, speech, and language disorders in the U.S. population: The 2012 National Health Interview Survey \(NHIS\). Abstract No. 648.](#) In Abstracts of the 47th Annual Meeting of the Society for Epidemiologic Research, June 24-27, 2014, Seattle, WA; p. 156.

81. Inclusive Education. An overview of international experiences and approaches. Dark and Light Blind Care Foundation, Veenendaal, Netherlands. — 2008.

82. Timo Saloviita. Inclusive Education in Finland: A thwarted development [Электронный ресурс] / Timo Saloviita. Режим доступа: <http://www.inklusion-online.net/index.php/inklusion-online/article/view/172/>.